

Ergenlerde Akran Zorbalığının Ebeveynlik Çeşitleri ve Yaşanılan Yer Açısından Karşılaştırılması

Tuğba YILMAZ¹, İrem Derya ÇAĞLAYAN²

ÖZ

Zorbalık, tüm Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de okullarda büyük sorun teşkil etmektedir. Zorbalığın karmaşık nedenlerinden birinin kırsal veya kentsel bölgede yaşamak olduğu düşünülmüştür. Bu çalışma için kırsal bölge olarak Çankırı ilinden ve kentsel bölge olarak Ankara ilinden veri toplanmıştır. Çalışma iki ilde de devlet liseden katılımcılarla yapılmıştır. Katılımcılar 14-18 yaşları arasında gönüllü lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Yüz kırk beş kız ve 101 erkek öğrenci olmak üzere toplam 246 katılımcı çalışmaya dahil edilmiştir. Bu verilerin 119’u Ankara ilinden, 127’si Çankırı ilinden toplanmıştır. Katılımcılardan sırasıyla Demografik Bilgi Formunu, Zorba/Kurban Anketini, Benlik Saygısı Ölçeğini ve son olarak da Aile Stili Envanterini doldurmaları istenmiştir. Daha sonra elde edilen veriler karşılaştırmalı istatistiksel analizler (t-testi ve ANOVA) ile değerlendirilmiştir. Kırsal veya kentsel yerleşimin, çocuğun zorba ya da mağdur olması durumuna istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir. Ancak, ebeveynlik stillerinin değişkenler üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Çalışmanın sınırlılıkları ve çıkarımları tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: zorba, kurban, ebeveynlik stilleri, yerleşim yeri

Yılmaz, T. ve Çağlayan, İ. D. (2018). Ergenlerde akran zorbalığının ebeveynlik çeşitleri ve yaşanılan yer açısından karşılaştırılması. *Nesne*, 6(12), 82-102.

¹Psikolog Doktor, tugba.yilmaz.psy(at)gmail.com

²Psikolog, Hacettepe Üniversitesi, iremderyacaglayan(at)hotmail.com

Yazar Notu: Bu çalışma TÜBİTAK 2209A Üniversite Öğrencileri Yurt İçi/Yurt Dışı Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında 2015 yılında gerçekleştirilmiştir.

Comparing Adolescent Bullying Behavior Across Parenting Styles and Residential Area

ABSTRACT

Bullying constitutes major problems in the schools in Turkey as well it does all around the world. One of the complex reasons for bullying is considered to be living in rural or urban areas. For this study, data were collected from the Çankırı province as the rural area and the Ankara province as the urban area. The study was conducted with participants from regular high schools, between ages of 14 and 18. The study included 246 participants of which are 145 female and 101 male students. Participants were asked to complete the Demographic Information Form, The Bully/ Victim Questionnaire, The Self-esteem Scale, and The Parenting Style Inventory, in this order. The data obtained were then evaluated by comparative statistical analyses (t-test and ANOVA). The behavior of the bully or the victim did not significantly differ for rural and urban areas. However, four different parenting styles are demonstrated to have a significant effect on other variables. The limitations and implications of the study were discussed.

Keywords: bullying, parenting styles, rural, urban, residential area

Günümüzde zorbalık genellikle okullarda görülen çocuk ve ergenlerin fiziksel ve duygusal gelişimlerini ciddi şekilde etkileyen ve birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkan bir kavramdır. Zorbalık, tüm Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de okullarda büyük sorun teşkil etmektedir (Ayas, 2012; McDougall, 1999). Zorbalık, sistematik ve tekrarlayan bir biçimde güç dengesizliği oluşturan saldırgan davranış olarak tanımlanmıştır (Garcia ve Margallo, 2014). Bir öğrencinin, bir veya birden çok başka öğrencinin olumsuz hareketlerine maruz kalması ise, kurbanlık durumu olarak tanımlanmıştır (Olweus, 2005). Bu tanımlara ek olarak, Pişkin (2002) zorbalığın zayıf olanlara karşı uygulandığını ve kurbanın kendisini koruyamayacağını ifade etmiştir. Zorbalık birçok kültürde farklı türlerde ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de sözlü ve fiziksel zorbalık, tüm taraflar açısından en sık rapor edilen zorbalık türü olmuştur (Kartal ve Bilgin, 2008).

Zorbalığın nedenlerinin açığa çıkması için açıklayıcı, kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Yöndem ve Totan, 2007). Zorbalığın karmaşık nedenlerinden birinin kırsal veya kentsel bölgede yaşamak olduğu düşünülmüştür. Türkiye, Afyon’da yapılan araştırmaya göre öğrenciler arasındaki şiddet oranının (fiziksel, sözel, duygusal, cinsel ve kurumsal bağlamlarda) kırsal alanlarda, kentsel alanlara göre çok daha fazla olduğu görülmüştür (Yörük ve Çankaya, 2013). Kentsel alana oranla kırsal alanda şiddetin fazla olmasının nedenlerinden bir tanesinin stres olabileceği düşünülmüştür. Malezya’da yapılan bir çalışmada kırsal alandaki ikinci sınıf öğrencilerinin stres seviyesinin, kentsel alandaki öğrencilerin stres seviyesinden daha fazla olduğu görülmüştür (Sulaiman, Hassan, Sopian ve Abdullah, 2009). Zorbalığın çoğunlukla okullarda baş gösteren bir problem olması nedeniyle önceki çalışmalar okul ortamında gerçekleştirilmiştir.

Zorbalığın üç türü vardır; fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalık (Özkan ve Çiftçi, 2010). Uluslararası alan yazına benzer şekilde Türkiye’de yapılan bir çalışmada yaş büyüdükçe fiziksel zorbalık yapma davranışının azaldığı belirtilmiştir (Burnukara ve Uçanok, 2012). Küçük yaştaki çocukların zorbalıkla başa çıkmak için gereken sosyal becerileri henüz öğrenmemiş olmalarının bu bulguya neden olabileceği düşünülmüştür (Smith, Madsen ve Moody, 1999).

Ailenin ve çevrenin çocuk gelişiminde büyük bir etkisi vardır. Smokowski ve Kopasz (2005) araştırmasında anne babanın çocukla olan iletişiminin, çocuğun zorbalık davranışlarıyla ilişkili olduğundan bahsetmiştir. Bu çalışmayı destekleyen başka bir bulgu ise, zorbalık davranışlarının küçük yaşta öğrenilmesidir (Crick ve Bigbee, 1998). Buna benzer olarak ailelerinde fiziksel cezalandırmaya maruz kalan, problem çözme yetenekleri tam anlamıyla gelişmemiş olan çocukların fiziksel cezalandırmaya maruz kalmayan çocuklara oranla daha fazla zorbalık yaptığı gözlemlenmiştir (Demeray ve Malecki, 2003; Fitzpatrick, Duin ve Piko, 2007). Aynı

zamanda Zottis ve arkadaşlarının (2014) çalışmasına göre ailenin cezalandırıcı ve otoriter davranışları zorbalıkla ilişkilendirilmiştir. Buna benzer olarak Eşkisü'nün (2014) çalışmasında aile işlevselliğinin ve sosyal desteğin zorbalık üzerinde büyük bir etkisi olduğu bulunmuştur. Türkiye'de yapılan başka bir araştırmada ise aileleriyle vakit geçiren ve aile sevgisini hissedenden çocukların, aileleriyle vakit geçirmeyen çocuklara oranla zorbalığa daha az yatkın oldukları görülmüştür (Toksöz, 2010). Benzer şekilde aileye ve arkadaşlara karşı güvenli bağlanan çocuklarda diğer çocuklara oranla daha az zorbalık davranışı gözlemlenmiştir (Murphy, Laible ve Augustine, 2017). Anne babanın çocuğu kabullenmesinin ve çocuğun duygusal ve fiziksel bakımıyla alakalı olmasının zorbalık ile negatif bir ilişkisi olduğu bulunurken, zorbalıktan kaçınmakla da pozitif bir ilişkisi olduğu bulunmuştur (Ok ve Aslan, 2010).

Aile stilleri ve ebeveynlik biçimleri kültüre, kentselliğe ya da kırsallığa bağlı olarak değişmektedir. Arjantin, İtalya ve Amerika'yı karşılaştıran bir araştırmanın sonucunda kırsal alandaki annelerin çocuklarına karşı, kentsel alandaki annelerden daha sıcak olduğu bulunmuştur (Bornstein ve ark., 2008). Öte yandan, Çin'de yapılan başka bir araştırma ise kentsel alanlardaki annelerin kırsal alanlardaki annelere göre sıcakkanlılık ve şefkat ölçümlerinde daha yüksek sonuçlar aldıkları belirtilmiştir (Du Dan, 2009). Bu araştırmalardan hareketle, Türkiye'ye kırsal ve kentsel kesimde yaşamının aile stili üzerindeki etkisini ve zorba/mağdur davranışlarının birbirleri ile ilişkisini araştırmaktadır.

Bu bilgilerin yanı sıra zorbalık bağlamında erkekler ve kadınlar için ebeveyn tutumunun etkisinin değiştiğini vurgulayan çalışmalar da vardır (Maysseless, Wiseman ve Hai, 1998). İskoçya'da yapılan bir araştırmaya göre, zorbalık davranışı 15 yaşındaki erkeklerde aynı yaştaki kızlardan daha çok gözlemlenmiştir (Mellor, 1997). Bu nedenle bu çalışmada ayrıca cinsiyet zorbalık ve kurbanlık durumunu incelerken bir değişken olarak ele alınmıştır.

Zorbalık ve mağduriyet araştırılırken psikolojik faktörlerin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. O'Moore ve Kirkham (2001) çocuklarda ve ergenlerde benlik saygısı arttıkça zorbalıkla alakanın azaldığını gözlemlemiştir. Türkiye'de yapılan bir araştırmaya göre, tüm zorbalık türlerinde, zorbalığa maruz kalmanın benlik saygısını olumsuz yönde etkilediği gösterilmiştir (Kapçı, 2004). Benzer şekilde, Kandemir ve Özbay (2009) araştırmalarında zorbalık davranışıyla benlik saygısı arasında dolaylı negatif bir ilişki bulmuştur. Bu araştırmacılar, benlik saygısı düştükçe sosyal ilişkilerin olumsuz yönde etkilendiği ve olumsuz sosyal ilişkilerin zorbalık davranışına neden olduğu bulunmuştur.

Zorbalığın nedenlerinin yanı sıra sonuçları da çok kritik olabilir. Küçük yaşta ya da ergenlikte zorbalık uygulama ya da zorbalığa maruz kalma hem kişinin o anki

iş, okul, aile hayatını hem de ileriki yaşlardaki iş, okul, aile hayatını etkileyebilir. Örneğin, Sigurdson, Wallender ve Sund (2014) çalışmasında 14-15 yaşlarında zorbalığa maruz kalmış ve/veya uygulamış kişilerin 26-27 yaşındaki hayatlarının olumsuz yönde etkilediğini ve diğer kişilere oranla daha fazla olumsuz duygu deneyimlediklerini belirtilmiştir.

Zorbalık tanım itibariyle okul ile doğrudan ilişkili olduğu için, zorbalık ve okul başarısı ilişkisini göz ardı etmemek gerekir. Alan yazını incelendiğinde hem zorba hem de kurban rolündeki öğrencilerin akademik başarısının düşük olduğu ve okulla olan bağlarının zayıfladığı bulunmuştur (Spriggs, Iannotti, Nansel ve Haynie, 2007). Bununla beraber, devam ettikleri okulun da zorbalık üzerinde bir etkisi olduğu Ayas ve Pişkin (2011) tarafından ortaya konmuştur. Bu araştırmaya göre en fazla zorbalığa maruz kalan grup endüstri meslek lisesi öğrencileri olurken en az uğrayan grup anadolu lisesi öğrencileridir. Aynı zamanda en fazla zorbalık yapan grup özel lise öğrencileri iken en az yapan grubun ise anadolu lisesi öğrencileri olduğu gözlemlenmiştir.

Bu bilgilerden hareketle, bu araştırma kırsal ve kentsel alanda yetiştirilmenin aile stili, zorbalık/mağduriyet ve benlik saygısı üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Mevcut araştırmada kırsal veya kentsel alanda yetiştirilmek, anne-baba tutumu, ailenin eğitim durumu ve geliri, ergenlerin benlik saygıları, cinsiyetleri ve akademik başarıları bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Bu araştırmada yukarıda verilen bağımsız değişkenlerin zorbalıkla ilişkisine bakılmıştır. Bu araştırmanın soruları: Yaşanılan yer (kırsal ya da kentsel) ebeveyn tutumlarında farklılık yaratır mı?, Yaşanılan yer ergenlerin benlik saygıları üzerinde farklı sonuçlar verir mi?, Yaşanılan yer akran zorbalığında farklılık yaratır mı?, Yaşanılan yer mağduriyet üzerinde farklılık yaratır mı?, Ebeveynlik stilleri, ergenlerin benlik saygıları üzerinde farklı sonuçlar verir mi?, Ebeveynlik stilleri, zorbalık düzeyleri üzerinde farklı sonuçlar verir mi?, Ebeveynlik stilleri mağduriyet düzeyleri üzerinde farklı sonuçlar verir mi?, Ebeveynlik stilleri kabul-ilgi, denetleme ve psikolojik özerklik değişkenleri üzerinde farklı sonuçlar verir mi?, şeklindedir.

Yöntem

Katılımcılar

Bu çalışmada kırsal bölge olarak Çankırı, kentsel bölge olarak Ankara merkez seçilmiştir. Çalışma iki ilde de gönüllü devlet lisesi öğrencilerinden oluşan katılımcılarla yapılmıştır. Çalışmaya 119'u Ankara'dan 127'si Çankırı'dan olmak üzere toplamda 246 öğrenci katılmıştır. 145 kadın 101 erkek öğrenci olmak üzere toplam 246 katılımcı çalışmaya dahil edilmiştir. Bu verilerin 119'u Ankara ilinden,

127'si Çankırı ilinden toplanmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcılardan sırasıyla Demografik Bilgi Formunu, Zorba/Kurban Anketini ve son olarak da Aile Stili Ölçeği doldurmaları istenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Demografik bilgi formu katılımcıların yaşı, devam ettikleri sınıf, cinsiyeti, aile geliri ve anne babanın eğitim seviyesiyle ilgili sorular içermektedir. Ayrıntılı bilgi için Tablo 1'e bakılabilir.

Gözden Geçirilmiş Olweus Zorba/Mağdur Ölçeği: Gözden Geçirilmiş Olweus Zorba/Mağdur Ölçeği (Z/MÖ), Olweus tarafından geliştirilmiştir (Solberg ve Olweus, 2003). Zorba ve kurban deneyimleriyle ilişkili 40 öz-bildirim sorusu içerir. Z/MÖ zorbalık türlerinin sıklıkları veya zorbalığın nerede vuku bulduğu gibi bilgileri değerlendirir. Ölçeğin iki alt ölçeği bulunur. Bunlar kurbanlaştırma ve zorbalık alt ölçekleridir. Z/MÖ'nün iç tutarlılığının .80 veya daha yüksek olduğu açıklanmıştır (Sacco, 2002). Başka bir çalışmada ise iç-tutarlılık katsayısı kurbanlaştırma için .71, zorbalık için .75 olduğu bulunmuştur (Atik, 2006).

Bu ölçek Dölek (2002) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçeğin Türkçe versiyonu toplamda 49 sorudan oluşmuştur. Bu çalışmada 16 maddeden oluşan büyük sınıflar alt ölçeği kullanılmıştır. Ölçek zorbalık davranışı ve mağduriyet durumunun varlığını ve sıklığını ölçen 16 maddeden oluşmaktadır.

Aile Stili Ölçeği: Aile Stili Ölçeği (Lamborn ve ark., 1991) 26 soruluk bir ölçektir. Türkçe'ye adaptasyonu Yılmaz (2000) tarafından yapılmıştır. İlgili ölçek 3 alt ölçeğe sahiptir. Bu alt ölçekler kabullenme/alakalı olma, denetleme ve psikolojik özerkliktir. Adaptasyonun alt ölçekleri için Cronbach alpha katsayıları kabullenme/alakalı olma için .70, denetleme için .66, ve psikolojik özerklik için .76'dır. Test-yeniden test güvenilirliği katsayısının kabullenme/alakalı olma için .82, denetleme için .88 ve psikolojik özerklik için .76 olduğu bulunmuştur.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RSES), Rosenberg (1965) tarafından geliştirilmiş 10 soruluk bir ölçektir. Ölçek toplamda 10 maddeden oluşmaktadır. Rosenberg (1979; akt. Chubb, Fertman ve Ross, 1997) ölçeğin test-yeniden test güvenilirliği katsayısının .85, geçerlilik katsayısının .88 olduğundan bahsetmiştir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Çuhadaroğlu (1985) tarafından yapılmıştır. RSES ve uzmanlar tarafından gerçekleştirilen psikiyatrik değerlendirme görüşmelerinin korelasyon katsayısının .71 olduğu yine Çuhadaroğlu (1985) tarafından bulunmuştur.

İşlem

Gereken etik izinlerin alınmasının sonrasında, verilerin toplanması için gerekli uygulama izinleri Ankara-Çankaya Milli Eğitim Müdürlüğü ve Çankırı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden edinilmiştir. Ayrıca veri toplanan okulların müdürleri ve sorumlu öğretmenlerden de gerekli izinler alınmıştır. Araştırmaya başlamadan önce katılımcılara bu bilgilerin sadece araştırma dâhilinde kalacağına ilişkin ve etik konularla ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Bütün katılımcılara aydınlatılmış bilgi onam formu verilmiştir ve gizlilik esası açıklanmıştır. Katılım gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Katılımcılar seçkisizleştirilmiş bir sırayla Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğini, Gözden Geçirilmiş Olweus Zorba/Mağdur Ölçeğini ve Aile Stili Ölçeğini tamamlamışlardır. Anketlerin doldurulması ortalama 30 dakika sürmüştür. Tüm katılımcılara anketleri doldurduktan sonra çalışma bilgilendirmesi yapılmıştır. Doldurdıkları anketlerle ilgili soruları olması durumunda araştırmacı ile iletişime geçebilecekleri bilgisi verilmiştir. Araştırmanın sonunda okulların rehberlik öğretmenleri sonuçlar hakkında bilgilendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Veriler analiz edilmeden önce taranmıştır. Çalışmaya 119'u Ankara'dan 127'si Çankırı'dan olmak üzere toplamda 246 öğrenci katılmıştır. Denence testleri, verilere korelasyon, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve post-hoc Tukey istatistiksel analizleri uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Elde edilen verilerin karşılaştırmalı istatistiksel analizler (t-testi ve ANOVA) ile değerlendirmesi yapılmıştır. Öncelikle demografik değişkenler incelenmiştir. Katılımcıların sınıflarına, cinsiyetlerine, yaşlarına, gelir düzeylerine, anne ve babalarının eğitim düzeylerine göre bilgileri Tablo 1'de gösterilmektedir. Katılımcıların kardeş sayısı ortalaması 2.58 iken standart sapma 1.26 şeklindedir. Katılımcıların arkadaş sayısı ortalaması 6.45 iken standart sapma 6.20'dir. Katılımcılara zorbalığa uğradılar ise, kaç kişi tarafından zorbalık uygulandığı sorulmuştur. Zorba sayısının ortalaması 1 iken, standart sapması 3.39 şeklindedir.

Çalışmada yer alan değişkenlerin ortalama, standart sapma, alabildikleri minimum ve maksimum değerler Tablo 2'de sunulmuştur. Bu değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacı ile Pearson Korelasyon Katsayıları incelenmiştir (Tablo 3).

Tablo 1
Demografik Bilgilerin Dağılımı

Değişkenler		N	%
Şehirler	Ankara	119	48
	Çankırı	127	52
Sınıf	9. Sınıf	66	27
	10. Sınıf	59	24
	11. Sınıf	54	22
	12.Sınıf	67	27
Cinsiyet	Kız	145	59
	Erkek	101	41
Yaş	14	39	16
	15	63	26
	16	50	20
	17	81	33
	18	12	5
Gelir Seviyesi	Çok düşük	13	5
	Düşük	24	10
	Orta	174	71
	Yüksek	32	13
	Çok yüksek	0	0
Annenin eğitimi	Okuma yazması yok	3	1
	Okuma yazma biliyor	4	2
	İlkokul	87	35
	Ortaokul	50	20
	Lise	71	29
	Lisans	26	11
	Yüksek Lisans	4	1
Babanın eğitimi	İlkokul	47	19
	Ortaokul	49	20
	Lise	93	38
	Lisans	45	18
	Yüksek Lisans	12	5

Tablo 3'e göre annenin eğitim düzeyi gelir düzeyi ile anlamlı ve pozitif bir ilişki göstermiştir (her ikisi için de $r = .27, p < .01$). Babanın eğitim düzeyi gelir düzeyi ($r = .36, p < .01$), ve annenin eğitim düzeyi ile ($r = .60, p < .01$) pozitif ve anlamlı derecede ilişkili bulunmuştur. Kardeş sayısı, gelir düzeyi ($r = -.24, p < .01$), babanın eğitim düzeyi ($r = -.40, p < .01$), ve annenin eğitim düzeyi ($r = -.36, p < .01$) ile negatif

ilişki göstermiştir. Zorba sayısı (kişinin kaç kişi tarafından zorbalığa uğradığı) değişkeni, diğer hiçbir değişkenle anlamlı ilişki göstermemiştir. Arkadaş sayısı ise, zorba sayısı ($r = .35, p < .01$) ile pozitif ve anlamlı düzeyde ilişkilidir.

Tablo 2

Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma, Minimum ve Maksimum Değer Bilgileri

Değişkenler	Ort.	S	Minimum	Maksimum
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	31.14	5.36	16	40
ASÖ: kabul ilgi	27.98	5.05	14	36
ASÖ: denetleme	13.67	4.44	0	22
ASÖ: psikolojik özerk	23.29	4.59	10	36
Mağduriyet Ölçeği	9.34	3.10	1	30
Zorbalık Ölçeği	8.76	2.79	1	35

Mağdur Ölçeği ise zorba sayısı ($r = .21, p < .01$), arkadaş sayısı ($r = .09, p < .05$) ile pozitif ilişkili iken; benlik saygısı ($r = -.16, p < .05$) ile negatif ilişkili çıkmıştır. Zorbalık ise kardeş sayısı ile negatif ilişkili iken ($r = -.17, p < .01$), mağduriyet ile ($r = .22, p < .01$) pozitif bir ilişki göstermektedir. Yaş değişkeni ise sadece zorbalık ile pozitif ($r = .13, p < .05$) ilişki göstermiştir.

Kırsal ve kentsel yerleşimin, gelir düzeyi, anne ve babanın eğitim düzeyi, ve aile stilleri üzerindeki etkisini görmek için ki-kare testi yapılmıştır. Aile stillerinin (kabul-ilgi, denetleme, psikolojik özerklik) ile kırsal ya da kentsel yerleşim arasında bir ilişki bulunamamıştır ($\chi^2 (3, 241) = .77, p = n.s.$). Ancak, kırsal ve kentsel yerleşim; gelir düzeyi ($\chi^2 (4, 243) = 25.78, p < .001$), anne ($\chi^2 (6, 245) = 48.88, p < .001$) ve babanın eğitim düzeyi ($\chi^2 (4, 246) = 23.32, p = n.s.$) üzerinde etkili gözükmektedir. Buna göre, çok düşük, düşük ve orta gelir düzeyleri kırsal kesimde kentsel kesime göre daha sık iken, yüksek gelir düzeyi kentsel kesimde kırsal kesime göre daha siktir. Annenin eğitim düzeyi için, okuma yazma bilmeyen, okuma yazma bilen, ilkokul ve ortaokul mezunu düzeyleri kırsal kesimde fazla iken, lise, lisans ve yüksek lisans düzeyleri kentsel kesimde daha siktir. Babanın eğitim düzeyi için de benzer sonuçlar görülmektedir. İlkokul, ortaokul ve lise mezunu babaların sıklığı kırsal kesimde fazla iken, lisans ve yüksek lisans düzeyi kentsel kesimde daha sık görülmektedir.

Tablo 3

Değişkenler Arası Korelasyon Tablosu

	GD	AED	BED	KS	ZS	AS	RBSÖ	MÖ	ZÖ
Gelir düzeyi (GD)	1								
Anne eğitim düzeyi (AED)	.27**	1							
Baba eğitim düzeyi (BED)	.36**	.60**	1						
Kardeş sayısı (KS)	-.24**	-.40**	-.36**	1					
Zorba sayısı (ZS)	.10	.16	.00	-.07	1				
Arkadaş sayısı (AS)	.08	.15*	.09	-.15	.35**	1			
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)	-.00	.07	.07	-.00	-.10	.00	1		
Mağdur Ölçeği	.07	.07	.11	-.09	.21*	.09*	-.16*	1	
Zorba Ölçeği	.03	.04	-.02	-.17**	.00	.18**	-.12	.22**	1
Yaş	.00	.11	.16	-.10	-.04	-.05	-.10	-.01	.13*

* $p < .05$, ** $p < .01$

Kırsal ve kentsel yerleşimin, kardeş sayısı, arkadaş sayısı ve zorba sayısı değişkenleri üzerinde fark oluşmasına etkili olup olmadığını anlamak amacı ile bağımsız grup t-testi analiz edilmiştir. Analiz sonuçları kırsal ve kentsel yerleşimin gelir düzeyinin kardeş sayısı ($t(243) = -5.39, p < .001$) üzerinde istatistiksel olarak anlamlı sonuca sahip olduğunu; arkadaş sayısı ($t(243) = 1.32, p = n.s.$) ve zorba sayısında ($t(243) = 1.54, p = n.s.$) ise anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Buna göre, kardeş sayısı kırsal kesimde ($M = 2.98, SS = 1.27$) kentsel kesime ($M = 2.15, SS = 1.11$) kıyasla daha fazladır.

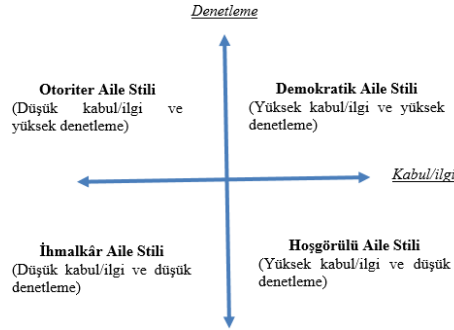
Yerleşim yerinin benlik saygısı açısından etkili olup olmadığı yapılan bağımsız grup t-testi analizi ile değerlendirilmiştir ve bulgular istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t(241) = .87, p = n.s.$). Benlik saygısının çok boyutlu doğası göz önüne alınarak, RBSÖ'nün tüm maddeleri kırsal ve kentsel kesim arasında değerlendirilmiştir. Buna göre RBSÖ'nün 3. maddesi "Genelde kendimi başarısız bir

kişi olarak görme eğilimdeyim” ($t(243) = 2.43, p < .05$) ve 8. Maddesi “Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim” ($t(243) = 1.86, p < .05$) iki yerleşim yeri arasında anlamlı derecede farklı puanlar almıştır. Bu iki madde de ters kodlanmaktadır. Üçüncü madde için kentsel kesim ($M = 3.13, SS = .86$), kırsal kesimden ($M = 2.87, SS = .82$) daha yüksek puanlar almıştır. Sekizinci madde için kentsel kesim ($M = 2.42, SS = 1.06$), kırsal kesimden ($M = 2.16, SS = 1.00$) daha yüksek puanlar almıştır.

Kırsal ve kentsel yerleşimin akran zorbalığı açısından istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($t(244) = .71, p = n.s.$). Kırsal ve kentsel yerleşim, psikolojik özerklik ($t(243) = -1.83, p = n.s.$); denetleme ($t(240) = -.14, p = n.s.$); kabul/ilgi ($t(243) = .11, p = n.s.$); çocukların mağduriyet seviyesi ($t(243) = .13, p = n.s.$) açısından istatistiksel anlamda farklılaşmamıştır.

Bu analizlerin sonrasında, denetleme ve kabul/ilgi değişkenlerinin merkezi eğilim ölçüleri hesaplanmış, her bir değişkenin ortancası bulunmuş ve her bir değişken ortancası kullanılarak ikiye bölünmüştür. Böylece Yılmaz' ın (2000) önerdiği gibi ihmalkâr, hoşgörülü, demokratik ve otoriter olmak üzere belirlenen dört grup ortanca ayırma yöntemi ile hesaplanmıştır (Şekil 1). Buna göre; hoşgörülü aile stili ($N = 52$), kabul/ilgi değişkeninin yüksek, denetleme değişkeninin düşük olduğu gruba atanmıştır. Şekilden de görüleceği üzere, ihmalkâr aile stili ($N = 71$), hem kabul/ilgi hem de denetleme değişkenlerinin düşük olduğu gruba atanmıştır. Otoriter aile stili ($N = 52$), kabul/ilgi değişkeninin düşük, denetleme değişkeninin yüksek olduğu gruba atanırken, demokratik aile stili ($N = 66$) hem kabul/ilgi hem de denetleme değişkeninin yüksek olduğu gruba atanmıştır.

ASÖ'nün çocukların benlik saygıları üzerindeki sonuçlarının analizinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmış ve gruplar arası farkların incelenmesi için ise post-hoc Tukey analizi yapılmıştır (Tablo 4). Tek yönlü ANOVA sonucu aile stillerinin, çocukların benlik saygısı üzerinde farklı sonuçlar verdiğini göstermiştir ($F(3, 237) = 7.66, p < .001$). Hangi grupların birbirinden farklılaştığının anlaşılması için yürütülen post-hoc Tukey analizi sonuçlarına göre; ihmalkâr aile stili ($M = 28.92$), demokratik ($M = 32.92$) hoşgörülü aile stili ($M = 32.13$) çocuklarının benlik saygısı seviyesi açısından farklılaşmıştır ($p < .001$). Ancak ihmalkâr ($M = 28.92$) ve otoriter ($M = 30.96$) aile stilleri birbirlerinden benlik saygısı üzerinde anlamlı derecede farklı değildir. Otoriter aile stili ise, ihmalkâr, demokratik ve hoşgörülü aile stilleri ile benlik saygısı açısından anlamlı düzeyde farklı sonuçlar vermemiştir.

Şekil 1. Kabul/ilgi ve Denetleme Değişkenlerinin Ortancaları ile Belirlenen Dört Grup Ebeveynlik Stili.

ASÖ'nün mağduriyet ölçeği üzerindeki farkları tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve gruplar arası farklara post-hoc Tukey analizi ile bakılmıştır (Tablo 4). Buna göre dört farklı aile stili, mağduriyet ölçeği üzerinde anlamlı derecede farklı sonuçlar göstermemiştir ($F(3, 237) = 1.48, p > .05$). Bu nedenle Tukey analiz sonuçları değerlendirilmemiştir.

ASÖ'nün zorbalık ölçeği üzerinden farklılığı tek yönlü ANOVA ve post hoc Tukey analizleri ile değerlendirilmiştir (Tablo 4). Buna göre, dört farklı aile stili, çocukların zorbalığı üzerinde anlamlı düzeyde farklılaşmıştır ($F(3, 237) = 2.88, p < .05$). Post hoc Tukey Testi sonuçlarına göre otoriter aile stili ($M=9.33$) ve ihmalkâr aile stili ($M=9.25$) zorbalık puanları açısından birbirinden farklı değilken; demokratik ($M=8.30$) ve hoşgörülü aile stilleri ($M=8.15$) de zorbalık puanları açısından birbirinden farklılaşmamıştır. Otoriter aile stili, demokratik ($p < .05$) ve hoşgörülü aile stillerinden ($p < .05$) zorbalık açısından anlamlı düzeyde farklıdır. Benzer şekilde, ihmalkâr aile stili, demokratik ($p < .05$) ve hoşgörülü aile stillerinden ($p < .05$) zorbalık açısından anlamlı düzeyde farklıdır.

ASÖ'nün kabul-ilgi, denetleme ve psikolojik özerklik boyutları üstündeki farklılıkları da tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve gruplar arası farklara post-hoc Tukey analizi ile bakılmıştır (Tablo 4). Buna göre, dört farklı aile stili, kabul-ilgi ($F(3, 237) = 163.0, p < .001$) ve denetleme ($F(3, 237) = 160.16, p < .001$) boyutları üzerinde istatistiksel anlamda farklı sonuçlar verirken, psikolojik özerklik ($F(3, 237) = .862, p > .05$) açısından farklılaşmamıştır.

Tablo 4
Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Otoriter	İhmalkâr	Demokratik	Hoşgörülü	F	Anlamlılık
RBSÖ	30.96 _a	28.92 _{ab}	32.92 _{ac}	32.13 _{ac}	7.66	<.001
MÖ	9.00 _a	9.74 _a	9.66 _a	8.75 _a	1.48	>.05
ZÖ	9.32 _a	9.25 _a	8.30 _b	8.15 _b	2.87	<.05
Kabul-ilgi	24.94 _a	23.38 _b	32.56 _c	31.75 _c	163.0	<.001
Denetleme	16.96 _a	9.82 _b	17.65 _a	10.52 _b	160.16	<.001
Psikolojik özerklik	23.08 _a	23.04 _a	23.00 _a	24.20 _a	.86	>.05

Not. Aynı satırda, aynı altsimgeye sahip olmayan değerler birbirlerinden anlamlı düzeyde farklıdır.

Kabul ilgi açısından, ihmalkâr grup en düşük puanı elde ederek tüm gruplardan farklılaşmıştır ($M = 23.38$). Otoriter grup ise ikinci en düşük puanı elde ederek diğer gruplardan farklılaşmıştır ($M = 24.94$). Hoşgörülü ($M = 31.75$) ve demokratik ($M = 32.56$) gruplar ise birbirinden farklı değillerdir.

Denetleme açısından, ihmalkâr ($M = 32.56$) ve hoşgörülü ($M = 32.56$) gruplar en düşük skorları elde etmiş ve birbirlerinden farklılaşmamıştır. Otoriter ($M = 16.96$) ve demokratik ($M = 17.65$) gruplar da birbirinden farklılaşmamış olup diğer iki gruba kıyasla daha yüksek denetleme puanı elde etmişlerdir.

Bu niceliksel analizlerin yanı sıra, Zorba Mağdur Ölçeği'nde (ZMÖ) yer alan açık uçlu sorulara verilen cevaplar ($N = 47$) içerik analizi (nitel analiz) ile değerlendirilmiştir. ZMÖ'de yazılı olarak belirtilen verilerde tekrarlayan ifadelerin belirlenmesi, bu ifadelerin çözümlenmesi ve bildirilmesi amacıyla tematik analiz yöntemine başvurulmuştur (Braun ve Clarke, 2006). Bu amaçla, yazarlardan Yılmaz ve Çağlayan nitel veriyi anlamak için ZMÖ'ye verilen yazılı cevapları birkaç kez okumuştur. Çözümleme aşaması için bu ifadelerle ilgili notlar almıştır. Ardından bu veriler kodlanmıştır. Birbiri ile ilgili kodlar kategoriler altında birleştirilmiştir. Kategoriler arasında bir uyum olması sağlanmıştır. İki araştırmacının kategorileri karşılaştırılmış, benzer kategoriler olduğu gibi çalışmaya katılırken, farklı kategoriler üzerinde tartışılmış ve üzerinde anlaşılacak kategoriler araştırılmaya katılmıştır. Elde edilen alt ve üst kategoriler/temalar psikoloji alanında yüksek lisans derecesi bulunan bir uzman ile paylaşılmış ve sonuçlara son şekli verilmiştir. Buna göre, ZMÖ'den elde

edilen temalar aşağıda sıralanmıştır: 1. Zorbalık ifadelerinin ($N = 24$), mağduriyet ifadelerinden ($N = 38$) sayıca az olduğu gözlenmiştir. 2. Zorbalık cevaplarından çıkan temalar şunlardır: a) fiziksel zorbalık: itme ve kakma b) ilişkisel zorbalık: arkadaşlık grubuna almama yahut gruptan çıkarma, sözlü alay etme ve dedikodu 3) Mağduriyet cevaplarından çıkan temalar şunlardır: a) mağdurla yüzleşme barındıran agresif tutumlar: mağduru fiziksel görünüş, kilo, yüz biçimi, ses ve artikülasyonu ile ilgili alay etme ve ona hakaret etme, b) mağdurla yüzleşme barındırmayan agresif tutumlar: mağduru kalem ve eşyaların çalınması, c) ilişkisel saldırganlık: mağduru gruba almama, onunla arkadaşlık yapmama, d) zorbalığın kötülük olarak algılanması. Ayrıca, zorbalık cevaplarında mağduru fiziksel itip kakıldığı ve dövüldüğü yer almasına rağmen, mağduriyet cevaplarında “itildim, kakıldım, dövüldüm” ifadelerinin yer almadığı gözlenmiştir.

Tartışma

Bu çalışmada hem Ankara’daki hem de Çankırı’daki devlet liselerinden veri toplanmıştır. Çalışma kesitsel bir çalışma olup bu çalışmada küme örnekleme kullanılmıştır. Çalışmaya katılan katılımcılar 14-18 yaşında devlet lisesine devam eden olan öğrencilerden oluşmuştur.

Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişkiler çeşitli analizlerle incelenmiştir. Yapılan çalışmada yaşanan yer, gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyi ile ilişkili bulunmuştur. Kentsel bölgede yaşayan ailelerin gelir düzeyleri kırsal kesime göre daha yüksek gözükmektedir. Benzer şekilde, kentsel bölgede yaşayan anne ve babaların eğitim düzeylerinin kırsal kesimde yaşayanlara göre daha yüksek olmaktadır. Kardeş sayısı kırsal kesimde, kentsel kesime kıyasla daha yüksek çıkmıştır. Arkadaş sayısı ve zorbalık yapan kişi sayısı ise yerleşime göre değişkenlik göstermemiştir.

Babanın eğitim düzeyinin arttıkça ailenin gelir düzeyi ve annenin eğitim düzeyi artmıştır. Küçük şehirlerdeki çocukların kardeş sayısı büyük şehirdeki çocukların kardeş sayısına oranla daha fazladır. Kardeş sayısı arttıkça gelir düzeyinin, annenin ve babanın eğitim düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak arkadaş sayısının arttıkça zorba sayısı da artmıştır. Hissedilen mağduriyet ise zorba ve arkadaş sayısının yükselmesiyle artmıştır. Benlik saygısı yükseldikçe hissedilen mağduriyetin azaldığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu O’Moore ve Kirkham (2001) ve Şirvanlı Özen (2006) sonuçları ile uyumludur. Zorbalık düzeyinin arttığı durumlarda kardeş sayısının azaldığı görülmüştür. Zorbalık arttıkça mağduriyetin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak yaşın artması zorbalığın artması ile ilişkili bulunmuştur.

Kırsal ya da kentsel kesimde yaşamının akran zorbalığı üzerine bir etkisi bulunmamıştır. Bu bulgu, Yörük ve Çankaya (2013) çalışmasının sonucu ile uyumlu değildir. Bulguların birbirini desteklememesinin nedeni örneklemin özellikleri ile ilgili olabileceği düşünülmüştür. Yörük ve Çankaya (2013) çalışmasında ilkokul öğrencileri bulunurken, bu çalışmada lise öğrencileri bulunmuştur. Yaş arttıkça akran zorbalığının azaldığını öne süren çalışmalar (Burnukara ve Uçanok, 2012) ışığında değerlendirildiğinde, bulguların birbirini desteklememesi anlaşılır bulunmaktadır.

Kırsal ya da kentsel kesimde yaşamının benlik saygısı üzerine olan etkisi de bulunmamıştır. Ancak, RBSÖ maddeleri tek tek incelendiğinde kendine saygı duyma ve kendini başarılı bulma maddelerinin kentsel kesimde kırsal kesime göre daha yüksek puanlandığı görülmektedir. Kırsal kesimde anne ve baba eğitim düzeyinin kentsel kesime kıyasla daha düşük olması ve gelir düzeyinin de buna paralel olarak kırsal kesimde daha düşük olması, benlik düzeyindeki bu farklılaşmayı açıklayabilir. Özkan (1994) üniversite öğrencileri ile yürüttüğü çalışmasında benlik düzeyinin, gelir düzeyi ve anne-babanın eğitim düzeyi ile ilişkili olduğunu öne sürmüştür. Bu bulgu, kırsal kesimde yaşamaktan ziyade, kırsal kesimde yaşamının neden olduğu sosyoekonomik şartların çocukların benlik saygısının bazı yönlerini (kendini saygın ve başarılı bulma) etkileyebileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Ebeveynlik stilleri incelendiğinde, katılımcılar kabul/ilgi ve denetleme alt ölçeklerinden yararlanılarak dört gruba ayrılmışlardır. Bu dört aile stilini oluştururken Yılmaz (2000) makalesinde önerildiği gibi psikolojik özerklik alt ölçeği göz ardı edilmiş ve değerlendirilmeye alınmamıştır. Bu gruplar otoriter, ihmalkâr, demokratik ve hoşgörülü olarak isimlendirilmişlerdir. Bu dört grup kırsal ve kentsel kesimde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Kısacası kırsal kesimde de kentsel kesimde de dört farklı ebeveynlik görülmektedir. Bu bulgu Du Dan (2009) ve Bornstein ve ark. (2008) ile desteklenmemektedir. Bunun nedeni ilk yazarın çalışmasını Çin’de, diğer çalışmanın ise Arjantin, İtalya ve Amerika’da gerçekleştirilmesi dolayısı ile, ülkemiz ve bu ülkeler arasındaki kültürel ve ekonomik farklar olabilir.

Ancak çocukların yetiştirilme tarzı/aile stilinin ile benlik saygısının ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu bulgu Tunç ve Tezer (2006) bulguları ile uyumludur. Ancak aile stillerinin belik saygısı üzerindeki farklılıklarının yönü, bu araştırma ile paralel değildir. Bu çalışmada, ihmalkâr aile stiliyle yetiştirilen çocukların benlik saygısının, demokratik ve hoşgörülü aile stili ile yetiştirilen çocukların benlik saygısından düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İhmalkâr aile stili ile otoriter aile stili ise benlik saygısı bakımından anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Buna ek olarak otoriter aile stili diğer aile stillerine göre anlamlı olarak farklı değildir. Tunç ve Tezer (2006) çalışmasında ise otoriter aile stilinin çocuklarındaki benlik saygısının, diğer aile stillerine göre daha

düşük olduğu şeklinde bir sonuç elde edilmiştir. Tunç ve Tezer (2006) çalışması da Ankara ilinde ve lise öğrencileri ile yapılmıştır. Ancak aile stilleri beş grup olarak ele alınmış (ayırt edilemeyen aile stili de eklenmiştir) ve en az sayıdaki aile ihmalkâr ailede kümelenmiştir. Aile stillerinin farklı sayıda ele alınmış olması ve bu çalışmada hem Ankara hem de Çankırı'dan veri toplanmış olması bu sonucu doğurmuş olabilir.

Aile stilleri çocuğun mağduriyet skorları bakımından anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Bu bulgu Gomez-Ortiz, Romera ve Ortega-Ruiz'in (2016) İspanya'da yaptıkları çalışmanın sonuçları ile tutarlıdır. Bu yazarların çalışmaları, aile stillerinden öte, fiziksel cezalandırma ve agresyon kullanan aile tutumlarının çocukların mağduriyetleri üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir. Ancak, aile stilleri zorbalık skorları üzerinde etkili bulunmuştur. Örneğin, otoriter ve ihmalkâr aile stilinde yetiştirilen çocukların zorbalık skorları, hoşgörülü ve demokratik aile stillerinde yetişen çocuklara kıyasla anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Fakat otoriter aile stili ve ihmalkâr aile stili zorbalık açısından kendi aralarında farklılaşmamıştır. Benzer olarak demokratik aile stili ve hoşgörülü aile stili de zorbalık açısından kendi arasında farklılaşmamıştır. Bu bulgular, Smokowski ve Kopasz (2005) ve Ok ve Aslan (2010) araştırma sonuçları ile desteklenebilir niteliktedir. Benzer şekilde, çalışmanın bulgularından aile stillerinin zorbalığa maruz kalma üzerine olan etkisi Şirvanlı Özen (2006) çalışması ile uyumludur.

Tüm aile stilleri kabul/ilgi ve denetleme boyutlarında farklılaşmıştır, ancak, psikolojik özerklik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu durumun nedeni, aile stilleri değişkeninin oluşturulurken kabul/ilgi ve denetleme/kontrol değişkenlerinin ortancalarına göre belirlenmesi; ancak psikolojik özerklik değişkeni ile belirlenmemesidir (Yılmaz, 2000). Kabul/ilgi değişkeni açısından, ihmalkâr aile stilindeki kabul/ilgi skorları diğer gruplara göre düşüktür. Otoriter aile stili ise kabul ilgi boyutunda sondan ikinci olarak farklılaşmıştır. Hoşgörülü ve demokratik aile stilleri birbirlerinden kabul/ ilgi boyutunda farklılaşmamıştır. Denetleme açısından, ihmalkâr ve hoşgörülü aile stilleri birbirinden farklı bulunmamıştır. Ayrıca bu iki grup otoriter ve demokratik aile stillerinden daha az denetleme puanlarına sahip bulunmuştur. Otoriter ve demokratik aile stilleri de birbirinden farklı bulunmamıştır. Bu bulgular sırası ile ihmalkâr ve otoriter aile stillerinin çocukları zorbalıktan koruyabilecek özelliklerden olan aileden kabul/ilgi görme (Şirvanlı Özen, 2006) açısından en fakir aile stili olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle, yukarıda bahsedildiği üzere ihmalkâr ve otoriter ailelerin çocuklarında zorbalık davranışı diğer aile stillerindeki çocuklara göre daha yüksek çıkmış olabilir. Zorbalık ve benlik saygısı arasındaki pozitif korelasyon göz önüne alındığında (O'Moore ve Kirkham, 2001; Şirvanlı Özen, 2006), ihmalkâr ve otoriter aile stillerinin daha yüksek zorbalık ve daha az benlik saygısına işaret ettiği bu çalışmanın bulguları arasında dikkat çekmektedir.

Z/MÖ'nün niteliksel değerlendirme kısmında mağduriyetle ilgili sorulara cevap verenlerin sayısı, zorbalıkla ilgili sorulara cevap verenlerin sayısından sayıca daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bunun nedeni zorbalığın mağduriyetten daha zor ifade edilmesi ya da veriler okuldan toplandığı için zorbanın kendini ifşa etmemesi ve sosyal istenirlik olabilir. Zorbalığın türleri bakımından fiziksel ve ilişkisel olmak üzere ikiye mağduriyetin ilişkisel, yüzleşmeli ve yüzleşme olmadan olmak üzere üçe ayrıldığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda hem zorbalık hem de mağduriyet cevaplarında zorbaca davranış sık sık kötülükle ilişkilendirilmiştir.

Bu çalışmanın bazı kısıtlılıkları vardır. Bu kısıtlılıklardan biri ölçümler sırasında katılımcıların kırsal ya da kentsel kesimde olmalarının bulunulan yerde yetiştirilmiş oldukları anlamına gelmemesi olabilir. Kırsal alandan kentsel alana ya da kentsel alandan kırsal alana göç etmiş çocuklar zorbalığa daha yatkın olabilir.

Ya da kırsal ve kentsel kesimler, sırası ile Ankara ve Çankırı ile temsil edilememiş olabilir. Başka bir açıklama ise kırsal ve kentsel kesimde yetiştirilmenin ve aile stillerinin zorbalık gibi karışık bir olguyu tek başına belirlememesi olabilir. Ayrıca, her iki şehirde de verilerin okullardan toplanması katılımcıların cevaplarının sosyal istenirlikten etkilenmesine yol açmış olabilir. Bunu destekler şekilde 246 kişiden toplanan verilerde sadece 33 kişi zorbalık gösterdiğini ya da mağduriyet olduğunu belirtmiştir.

Ergenlerde zorbalık (Burnukara ve Uçanok, 2012; Ok ve Aslan, 2010; Şirvanlı Özen, 2006; Yörük ve Çankaya, 2013) ve benlik saygısı (Özkan, 1994 ;Şirvanlı Özen, 2006; Tunç ve Tezer, 2006) ile ilgili olan araştırmalar aile ile ilgili değişkenlere vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada ihmalkâr ve otoriter aile stillerinin akran zorbalığı ve düşük benlik saygısı ile ilişkili olabileceği öne sürülmektedir. Ancak ihmalkâr ve otoriter aile stillerini birbirinden ayıran faktörlerin kültürümüzde neler olduğunu belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu tür çalışmaların genişletilerek tekrarlanması ve ortak bulgulara ulaşılmasının birçok çıkarımı olabilir. Örneğin, bu bilgilerle okullarda zorbalığı önleyici programların hazırlanması ve ailelerle birlikte çalışılması mümkün olabilir. Aynı şekilde bu çalışma zorbalık ya da mağdurluk için risk gruplarının belirlenmesi ve bu gruplara yönelik çalışmaların yapılmasına zemin hazırlayabilir.

Kaynaklar

Atik, G. (2011). Assessment of school bullying in Turkey: a critical review of self-report instruments. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 3232-3238.

- Ayas, T. (2012). The effect of parental attitudes on bullying and victimizing levels of secondary school students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 55, 226-231.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568.
- Bornstein, M. H., Putnick, D. L., Heslington, M., Gini, M., Suwalsky, J. T., Venuti, P. ve Zingman de Galperin, C. (2008). Mother-child emotional availability in ecological perspective: three countries, two regions, two genders. *Developmental Psychology*, 44(3), 666- 680.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68-82.
- Chubb, N. H., Fertman, C. I. ve Ross, J. L. (1997). Adolescent self-esteem and locus of control: A longitudinal study of gender and age differences. *Adolescence*. 32(125), 113-29.
- Crick, N. R. ve Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: a multi informant approach. *Journal Of Consulting And Clinical Psychology*, 66(2), 337-347.
- Çuhadaroğlu, F. (1985). *Adolesanlarda benlik saygısı*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- Dembeck, E. S. (12 Eylül 2017). Mental Health and Latino Kids: A Research Review. 12 Mart 2018, <http://salud-america.org/wp-content/uploads/2017/09/FINAL-mental-health-research-review-9-12-17.pdf>.
- Demaray, M.K. ve Malecki, C. K. (2003). Perceptions of the frequency and importance of social support by students classified as victims, bullies, and bully/victims in an urban middle school. *School Psychology Review*, 32(3), 471-489.
- Dölek, N. (2002). İlk ve ortaöğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbaca davranışların incelenmesi ve zorbalığı önleme tutumu geliştirilmesi programının etkisinin araştırılması. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara University, Istanbul*.
- Du Dan, S. Y. (2009). Comparison of attachment and parenting style among urban and rural mothers in China. *Psychological Research*, 3, 8.

- Eşkisü, M. (2014). The relationship between bullying, family functions, perceived social support among high school students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 159, 492-496.
- Fitzpatrick, K. M., Dulin, A. J. ve Piko, B. F. (2007). Not just pushing and shoving: School bullying among African American adolescents. *Journal of School Health*, 77(1), 16-22.
- García, A. S. ve Margallo, E. M. (2014). Bullying: what's going on? A bibliographic review of last twelve months. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 132, 269-276.
- Gomez-Ortiz, O., Romera, E. M. ve Ortega-Ruiz, R. (2016). Parenting styles and bullying. The mediating role of parental psychological aggression and physical punishment. *Child Abuse and Neglect*, 51, 132-143.
- Kandemir, M. ve Özbay, Y. (2009). Sınıf içinde algılanan empatik atmosfer ile benlik saygısı arasındaki etkileşimin zorbalıkla ilişkisi. *İlköğretim Online*, 8(2), 322-333.
- Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2008). Öğrenci, veli ve öğretmen gözüyle ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık. *İlköğretim Online*, 7(2), 485-495.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. ve Darnbush, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62, 1049-1057.
- Lessne, D. ve Yanez, C. (2016). Student Reports of Bullying: Results from the 2015 School Crime Supplement to the National Crime Victimization Survey. Web Tables. NCES 2017-015. *National Center for Education Statistics*.
- Mayselless, O., Wiseman, H. ve Hai, I. (1998). Adolescents' relationships with father, mother, and same-gender friend. *Journal of Adolescent Research*, 13(1), 101-123.
- McDougall, L. (1999). A study of bullying in further education. *Pastoral Care in Education*, 17(2), 31-37.
- Mellor, A. (1997). Bullying in Scottish secondary schools. *The Guardian*, 28, 09-89.
- Murphy, T. P., Laible, D. ve Augustine, M. (2017). The influences of parent and peer attachment on bullying. *Journal of Child and Family Studies*, 26(5), 1388-1397.

- O'Moore, M. ve Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Agressive behavior*, 27(4), 269-283.
- Ok, S. ve Aslan, S. (2010). The school bullying and perceived parental style in adolescents. *Procedia-Socialand Behavioral Sciences*, 5, 536-540.
- Olweus, D. (2005). A usefull evaluation design, and effects of the Olweus Bullying Prevention Program. *Psychology, Crime & Law*, 11(4), 389-402.
- Özkan, İ. (1994). Benlik saygısını etkileyen etmenler. *Düşünen Adam*, 7(3), 4-9.
- Özkan, Y. ve Çifçi, E. G. (2010). Peer bullying in primary schools in low socio-economic level. *Elementary Education Online*, 9(2), 576-586.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 531-562.
- Rosenberg, M. (1965). Rosenberg self-esteem scale (RSE). *Acceptance and Commitment Therapy*, 61, 52.
- Sacco, K. A. (2002). Social schematic implications for adolescents exposed to school violence. *Unpublished Doctoral Dissertation, University of Hartford, Hartford*.
- Sigurdson, J. F., Wallander, J. ve Sund, A. M. (2014). Is involvement in school bullying associated with general health and psychosocial adjustment outcomes in adulthood? *Child Abuse & Neglect*, 38(10), 1607-1617.
- Smith, P. K., Madsen, K. C. ve Moody, J. C. (1999). What causes the age decline in reports of being bullied at school? Towards a developmental analysis of risks of being bullied. *Educational Research*, 41(3), 267-285.
- Smokowski, P. R. ve Kopasz, K. H. (2005). Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children & Schools*, 27(2), 101-110.
- Solberg, M. E. ve Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Agressive behavior*, 29(3), 239-268.
- Spriggs, A. L., Iannotti, R. J., Nansel, T. R. ve Haynie, D. L. (2007). Adolescent bullying involvement and perceived family, peer and school relations: Commonalities and differences across race/ethnicity. *Journal of Adolescent Health*, 41(3), 283-293.
- Sulaiman, T., Hassan, A., M Sapien, V. ve Abdullah, S. K. (2009). The level of stress among students in urban and rural secondary schools in Malaysia. *European Journal of Social Sciences*, 10(2), 179-184.

- Şirvanlı Özen, D. (2006). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın, yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(58), 77-94.
- Toksöz, E. (2010). İlköğretim İkinci Kademe öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ve Aile Tutumu Arasındaki İlişki Düzeyinde Bir Araştırma: Eskişehir ili Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunç, A. ve Tezer, E. (2006). Çocuk yetiştirme stilleri ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(25), 37-43.
- Yılmaz, A. (2000). Anne-baba tutum ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 7(3), 160-172.
- Yılmaz, A. (2000). *Relationships between marital adjustment, child perception of parenting style and children, adolescents and young adults academic achievement and selfperceptions*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Hacettepe University Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yöndem, Z. D. ve Totan, T. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2), 53-68.
- Yörük, S. ve Çankaya, İ. H. (2013). School violence in rural and urban centers of Turkey. *International Journal of Social Science*, 6(8), 165-170.
- Zottis, G. A., Salum, G. A., Isolan, L. R., Manfro, G. G. ve Heldt, E. (2014). Associations between child disciplinary practices and bullying behavior in adolescents. *Jornal de Pediatria*, 90(4), 408-414.